

KLICPEROVO DIVADLO HRADEC KRÁLOVÉ

Ženitba

KLICPEROVO DIVADLO HRADEC KRÁLOVÉ

Pátá premiéra sezony 2020/2021

✓ **Nikolaj Vasiljevič Gogol**
Ženitba

Režie a dramaturgie: SKUTR
Dramaturgie: Martin Satoranský
Scéna: Jakub Kopecký
Kostýmy: Simona Rybáková
Hudba: Petr Kaláb

Osoby a obsazení:

Agáta.....	Lucie Andělová
Arina.....	Martina Nováková
Tekla.....	Zora Valchařová-Poulová
Podkolatov.....	Jan Vápeník
Kočkarev.....	Jiří Zapletal
Nenažraný.....	Jan Bílek
Onučkin.....	Filip Richtermoc
Žvanikin.....	Jakub Tvrdík
Duňaša.....	Anna Kratochvílová
Štěpán.....	Vojtěch Říha

Inspice: Pavlína Hochmanová

Nápověda: Markéta Turková

PŘEDPREMIÉRA 19. ČERVNA 2021 NA HLAVNÍ SCÉNĚ

Světla: Viktor Tichopád. Zvuk: Petr Křestán.

Vedoucí technického provozu: Jan Bláha. Odborný poradce technického provozu:

Ladislav Svoboda. Vedoucí výroby: Tomáš Lelek.

Staví kolektiv jevištní techniky pod vedením Milana Téry.

Vlášeny a masky: Blanka Rajská-Pechová, Vendulka Bohdanecká.

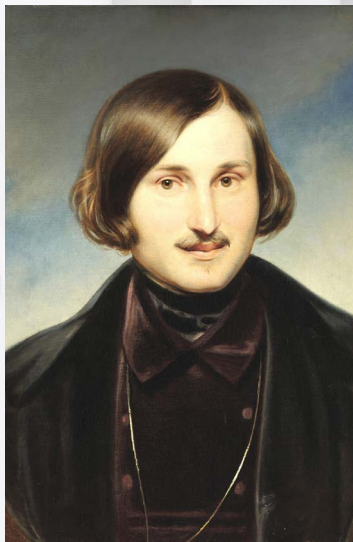
Garderoba: Jitka Schánělová.

Rekvizity: Miroslava Vyleťelová. Výroba kostýmů: Nad'a Šupíková, Martina Šmídová,
Marcela Kulichová a Jitka Schánělová.

Výroba scény: Hedvika Hájková, Tomáš Lelek, Jiří Suchomel,
Vladimír Sobotka a Jaroslav Schejbal.

Nikolaj Vasiljevič Gogol

Narodil se 20. března 1809 v městečku Velké Soročince na Ukrajině. Pocházel ze starého kozáckého rodu, jeho předkové se hlásili k polské šlechtě. Gogolův otec zemřel, když Nikolajovi bylo patnáct let. Otec byl znamenitý vypravěč a psal v ukrajinštině hry pro domácí divadlo. Gogolova matka se provdala za svého muže, když jí bylo čtrnáct let a kromě Nikolaje porodila dalších jedenáct dětí. Svému synovi vstřípila poměrně silné religiózní citění a zájem o mysticismus. V pozdějších letech jeho života mu byla oporou a rádkyní ve věci folklóru, což se odrazilo zejména v jeho tehdejších povídkách.

V letech 1821 – 1828 navštěvoval Nikolaj gymnázium v Něžinu. Gogol nebyl zvlášť pilný žák, ale díky své výborné paměti rychle postupoval do vyšších tříd. Vynikal v ruské slovesnosti a v kreslení, jeho slabou stránkou bylo studium jazyků. Vzdělání, které škola nabízela ale nebylo dostatečné a tak se Nikolaj se svými spolužáky vzdělávali podle možností sami. Vydávali časopis, do kterého Gogol přispíval. Zde poprvé začal projevovat i silný zájem o divadlo. Jeho první pokusy byly poznamenány romantismem, už zde ale projevoval i své komediální nadání.

Otcova smrt těžce zasáhla nejen Nikolaje, ale i celou jeho rodinu. Kromě péče o silně rozrušenou matku musel stále tiživěji přemýšlet o své budoucí kariéře – chtěl najít takové uplatnění, kde by mohl pracovat pro obecné blaho. Matka však Nikolaje považovala za geniální dítě, rozpustila velkou část svých skromných úspor v investicích do Nikolajevova vzdělání, ať už se jednalo o financování jeho studií v Něžinu nebo později na univerzitě v Petrohradu. Nikolaj jí byl za toto úsilí do konce života neskonale vděčný.

V prosinci 1828 odjel Gogol pln nadějí do Petrohradu. Dočkal se však hořkého zklamání. I přes matčinu snahu byly jeho prostředky pro život v Petrohradu absolutně nedostatečné a jeho snaha o skvělou budoucnost dlouho nepřinášela kýžené ovoce. Ve svých dopisech domů si často stěžuje na zdejší poměry. Přesto se však nevzdával – pokoušel se uplatnit v divadle, v úřednickém aparátu, nadále se věnoval i literatuře. Úspěchy, které sklízel jako chlapec v rodinných divadelních představeních, ho vedly k pokusu nalézt angažmá jako herec, to se mu ale nepovedlo. Nakonec byl zaměstnán jako úředník – tato práce mu však přišla úmorná a nenaplnňovala ho ani v nejmenším. O to víc se upínal k literatuře. Pod pseudonymem V. Alova vydal poemu *Hans Küchelgarten* (Gans Kjuchelgarten, 1829), kterou napsal ještě v Něžinu. Recenze byly posměšné a zničující. Gogola se přijetí jeho práce silně dotklo, sám skoupil z knihkupectví skoro všechny výtisky a ty pak spálil.

Sklíčen všemi neúspěchy a nedostatkem peněz, rozhodl se odjet z Ruska. Vydal se lodí do německého Lübecku, ale vydržel tam asi tři měsíce a vrátil se zase do Petrohradu. O své cestě později vyprávěl, že ho do cizí země poslal Bůh či že utíkal před nešťastnou láskou. Jeho cílem měla být Amerika. Gogol se tedy vrací k úřednickému povolání, konkrétně v departamentu Státního hospodářství a veřejných budov, kam nastoupil jako písař v apanážní správě.

„Jelikož bych si přál sloužit pod Vaším lichotivým vedením, osměluji se co nejpokorněji prosit, abych byl ustanoven jako písař do 2. odboru apanážní správy. Vysvědčení, které mi bylo vydáno v Lyceu knížete Bežborodka, mám čest předložit v příloze. Student Nikolaj Gogol-Janovskij, 30. března 1830“

V této práci vydržel asi rok. Gogol se v té době seznamuje s významnými osobami petrohradského literárního světa, zejména pak s Alexandrem Sergejevičem Puškinem, který se stává jeho mentorem a literárním učitelem.

V září 1831 vychází první kniha *Večerů na samotě u Dikaňky*, o rok později pak druhá (Večera na churoré bliz Dikaňki, 1831 a 1832). Tato sbírka byla nadšeně přijata jak kritiky, tak čtenáři a Gogol se tak rázem stává známým spisovatelem. Následovaly sbírky *Arabesky* (Arabeski, 1835) a *Mirgorod* (Murgorod, 1835).

Gogol se kromě literární tvorby zabývá i vědou. V roce 1833 usiloval o místo vedoucího katedry historie na nově vznikající Kyjevské univerzitě. To mu

sice nevyšlo, ale nakonec získal místo profesora všeobecných dějin na petrohradské univerzitě. Zde ale vydržel pouze rok a nakonec zklamán z učitelské profese univerzitu opouští. Během jeho neslavného pedagogického působení se však Gogol pouští do dramatické tvorby na námět, který mu obstaral jeho přítel Puškin. Po dvou letech práce byla hotová hra *Revizor* (Revizor, 1836) nejprve otištěna a následně uvedena v Alexandrijském divadle v Petrohradu. Její cesta na jeviště byla složitá hlavně co se týče petrohradské cenzury, nakonec její uvedení musel povolit sám car Mikuláš I. Premiéra *Revizora* vyvolala bouřlivé ohlasy, veřejnost se rozdělila na zásadní odpůrce a nekritické obdivovatele. Následně byla hra uvedena i v Moskvě a úspěšně pronikala i na další ruská jeviště. Povzbuzen tímto úspěchem pokračuje Gogol ve své dramatické tvorbě a přidává hry *Úřednickovo ráno* (Utro dělovogo čelověka, 1836), *Spor* (Ťažba, 1842), *Podlézavá* (Lakejskaja, 1842), *Úryvek* (Otryvok, 1842) a nakonec *Ženitba* (Ženitba, 1842) a *Hráči* (Igroki, 1842).

V červnu roku 1836 odjel Gogol do zahraničí. Střídavě pobýval v Německu, Švýcarsku či Paříži (zde se také dozvěděl o smrti Puškina, což jej hluboce zasáhlo). Nakonec se roku 1837 usadil v Římě, který si naprosto zamiloval. Kromě obdivu památek a návštěv galerií se zde intenzivně věnoval svému asi nejlepšímu dílu – románu *Mrtvé duše*. Zároveň ho úvahy o reakcích na jeho *Revizora* a bouřlivé diskuze, které se strhly po jeho uvedení, přivedly k myšlence, že má mystické, možná až prorocké schopnosti. Na podzim 1839 se vrací do Ruska a poté, co si vyřídí některé osobní věci, v květnu 1840 zase odjíždí. V roce 1841 se vrací do Ruska opět – tentokrát aby zde vydal první díl *Mrtvých duší*. Ty nakonec vycházejí roku 1842 v Moskvě.

Od té doby usilovně pracoval i na druhém dílu tohoto románu. Práce se mu ovšem nedaří, Gogol je neustále spokojen s jednotlivými kapitolami i uspořádáním, jednotlivé části románu několikrát spálí. V té době také čte náboženské knihy a silí jeho přesvědčení o vlastní výjimečnosti a nadpřirozených schopnostech. Postupně nabývá dojmu, že *Mrtvé duše* nikdy nedokončí, propadá depresím a jako „oběť Bohu“ spálí v létě roku 1845 celý rukopis. Naplánoval cestu do Palestiny, aby se poklonil Božímu hrobu, odkud se roku 1848 vrací zpět do Ruska. V Rusku se usilovně snaží dokončit svůj opus magnum, ale práce jde opět velmi pomalu. Navíc se mu začal zhoršovat i jeho zdravotní stav. Gogola začal ovládat chorobný strach ze smrti.

Koncem ledna 1852 pobýval Gogol u A. P. Tolstého a do tohoto domu přijel a náboženský fanatik Matjev Konstantinovský. Gogol požádal tohoto muže, se kterým si již dříve dopisoval, aby si přečetl *Mrtvé duše*. Matjev tak učinil a následně Gogolovi sdělil, že toto dílo by se nemělo publikovat, některé jeho části by se měly dokonce zničit. Gogol v reakci na to přestal psát a začal držet přísný půst, od 5. února už skoro nic nejí. V noci z 11. na 12. února pálí své rukopisy, včetně druhého dílu *Mrtvých duší* (zachránilo se jen úvodních pět kapitol). 18. února přestává Gogol jíst úplně. Odmítá pomoc přátel i lékaře. 20. února upadá do bezvědomí a 21. února roku 1852 umírá.

„Mé dílo je jediným mým majetkem movitým i nemovitým. Jemu jsem obětoval všechno, odsoudil se k přísné chudobě, k naprostému osamění, pro ně jsem trpěl svými neduhy, snášel je, a seč jsem byl, i přemáhal v naději, že až je jednou vytvořím, neodmítne mi vlast kousek chleba a mí osvětlení krajané mi nakloní své sympatie a ocení je jako ten dar, který se podle svých sil snaží přinést své vlasti každý Rus.“

Gogol v dopise S. S. Uvarovovi, zima roku 1842

Ženitba

Gogolova komedie *Ženitba* s podtitulem *Naprosto neuvěřitelná událost o dvou dějstvích* vznikala v letech 1833 – 1835, původně pod názvem *Ženichové*. Tiskem vyšla 1842, poprvé byla uvedena 9. prosince 1842 v Alexandrinském divadle v Petrohradu. Premiéry se zúčastnil i sám car, ten ale uprostřed představení divadlo spolu s carevnou opustil. Hra se na repertoáru dlouho neudržela, zvláště společnost okolo dvora hru odmítla jako hrubou frašku. Také hercům divadla se příliš nelíbila. Komedii si však oblíbil slavný herec M. S. Ščepkin. Díky jeho podpoře uvedlo *Ženitbu* 5. února 1843 Malé divadlo v Moskvě, jako Ščepkinovu benefici (hrál roli Žvanikina).

V Čechách byla *Ženitba* poprvé uvedena roku 1882 na scéně Prozatímního divadla v Praze v překladu J. C. Friče. Vysoce byly ceněny výkony dvou představitelů – Jindřicha Mošny v roli Kočkareva a Josefa Frankovské jako Podkolaťova. Knižně byla *Ženitba* publikována v roce 1909 v překladu Bořivoje Pusíka.

Gogolovu *Ženitbu* zhudebnil skladatel Bohuslav Martinů. Jeho *Ženitba* měla premiéru v roce 1952 v New Yorku.

„Odpustěte mi, nejdražší maminko, ve své velkomyslnosti, že jsem Vám tak dlouho nepsal. Starosti a s nimi nerozlučně spojené věčné vytrhávání na mně doléhají se všemi svými stinnými stránkami. Nechápu, že jsem se ještě nezbláznil.

(...)

Považte sama: omezil jsem všechny možné výdaje a ponechal jen to nejnutnější k udržení holé existence, nikoho k sobě nezvu, ani já téměř nikam nechodím za zábavou nebo na různá představení, a i když jsem se vzdal svého oblíbeného rozptýlení – divadla, přesto rozhodně nemohu snížit své výlohy pod 100 rublů měsíčně, a to je částka, z níž by se nikdo z mladých lidí v Petrohradě žít neodvážil (na důkaz toho příkládám vyúčtování za minulý měsíc, a tak se můžete přesvědčit, že mám pravdu, když říkám, že sotva kdo v Petrohradě žije skromněji než já).“

Gogol v dopise matce, Petrohrad, 2. dubna 1830

Dohazovačky a dohazovači

Obyčej uspořádání svatby s pomocí dohazovačů (сват) a dohazovaček (сваха) je jeden z dávných zvyků na Rusi. Tento zvyk byl dodržován všemi vrstvami obyvatel, nevýjimaje vrstvy knížat. Velmi jasné důkazy se nachází v ruských letopisech. Při námluvách šlechtice Mala a kněžny Olgy působili drevljanští dohazovači, kteří si říkali „dobří lidé“ a „dobří hosté“. Dohazovači byli lidé uznávaní a byla jim prokazována úcta, dostávali velké dary a zaujímali čestné místo ve svatebním průvodu a na svatební hostině. Letopisy dokládají také to, jak v dávných dobách s dohazovači jednali a jak jim prokazovali úctu. Při vyličení svatby Věrhuslavy, dcery knížete Vsevoloda III., a Rostislava, syna Rjurika vládnoucího v Bělgorodě, letopisec píše, že kníže Rjurik svému synovi vystrojil bohatou svatbu, na Rusi zcela nevídanou. Dále se zmiňuje, že Rjurik vyslal Jakova, dohazovače a bojara, k Vsevolodovi do Suzdalu. Jakov byl bohatě obdarován a byla mu také prokázána úcta. Podle tehdejších Rusů byl dobrý dohazovač či dohazovačka podmínkou úspěšných námluv a šťastného manželství. Zejména oni totiž svatby plánovali a organizovali. Ještě dnes se praví: „Nevybírejte si, ženichu, nevěstu, ale dohazovačku“. Dohazovači byli pouze ženatí muži a vdané ženy, svobodní lidé vybírání nebyli. Jednalo se o lidi obratné a uměli zajímavě a hezky vyprávět. V jedné ruské bylině se takovými znaky pyšnil dohazovač knížete Vladimíra Dunaj Ivanovič. Na Malé Rusi (Ukrajina) většinou prováděli námluvy nevěsty dohazovači a to po výběru ženicha či jeho rodičů. Naopak ve Velké Rusi toto vykonávaly dohazovačky. Chytrost, zdořilost a umění zaujmout lidi svým výkladem jsou nutností, hlavně pro dohazovačku. Často docházelo k tomu, že dohazovačka při vychvalování ženicha a nevěsty užívala až nadsázku, mluvila přehnaně a vyzvedávala i to, co bylo mnohdy nedůstojné. I toto je lidem zachyceno v různých říkankách. I proto se o dohazovačkách říká, že její duše přijímá cizí hříchy a že se dušuje za cizí duši. Před začátkem námluv se kdysi dohazovačky uchylovaly k různým pověrám. Dohazovačka například přišla k peci a ohřála si ruce nad rozdělaným ohněm. Tento čin měl svůj význam, v představách lidí to byla totiž záruka úspěchu při námluvách.

Dohazovačky prováděly i rozličné věštby a jakožto organizátorky svateb byly ve všech městech na Rusi, obzvlášť hodně jich však bylo v Moskvě. Tady v dávných dobách utvořily v podstatě celou vrstvu obyvatel. Pro pomoc si

k dohazovačkám velmi často chodily matky, které měly starší dcery. Ten, kdo se chtěl oženit, se mohl rovnou obrátit na dohazovačku, té rodiče nevěsty sdělili nejdříve stáří nevěsty, poté popsali věno a nakonec uvedli svatební podmínky. Dohazovačky se poté domluvily s rodiči ženicha.

Anna Jandová, Vývoj ruských svatebních obřadů, Olomouc 2012

„Odhodlal jsem se napsat Vám sám; obrátil jsem se zprvu na Natálii Nikola-

jevnu, ale dosud jsem nedostal žádnou zprávu. Snažně Vás prosím, pošlete mi mou komedii, kterou jsem Vám přinesl k posouzení, pokud jste ji vzal s sebou; ve vaší pravoně není. Sedím tu nasuchu a zcela bez prostředků a potřebuji ji dát hercům, aby měli, jak je zvykem, alespoň dva měsíce na její nastudování. Buďte tak laskav, pošlete mi ji co nejdříve a připojte k ní narychlo alespoň pár nejdůležitějších připomínek.

(...)

Buďte tak laskav, dejte mi nějaký námět, jakýkoli, komický, nebo třeba ani ne, ale v každém případě tuze ruský. Ruka se mi teď jen třese na nějakou komedii. Nedojde-li k tomu, promarním čas a nevím, jak se vypořádám se svými poměry. Kromě mizerného platu na universitě – 600 rublů – teď nic jiného nemám. Buďte tak laskav, dejte mi ten námět, a hned tu bude komedie o pěti jednáních a na mou věru, že po čertech veselá. Proboha! Můj mozek i žaludek jsou o hladu. A pošlete mi Ženitbu. Objímám Vás a líbám a přál bych si Vás co nejdříve obejmout i osobně. Váš Gogol.“

Gogol v dopise A. S. Puškinovi, Petrohrad, 7. října 1835

Inscenujeme klasickou hru

Byl jeden velmi smutný Rus a ten vynalezl slovo ŽENITBA. Jmenoval se Gogol. ŽENITBA je opak toho, co se o ŽENITBĚ učíme ve škole. Ale o Ženitbě nemůžeme ve škole nic vědět, protože to všechno se naučíme teprve mnohem později. Pak teprve poznáme, co je trápení, které jeden druhému s úsměvem připravujeme. A protože umíme trápení připravovat s úsměvem, proto byl Gogol smutný. A když má někdo to neštěstí, že má **schopnost** tolik vidět jako Gogol, napíše životní komedii nebo komedii o životě. Můžete jak chcete přehazovat tahle slova a pořád je to jedno a totéž. Pravděpodobně každé umění prochází vykoupením velké bolesti.

(...)

Protože jsme v mimoškolním věku poznali, že je ŽENITBA klasická hra, to znamená hra stále živá, věnujeme tuto inscenaci všem tajemníkům, podtajemníkům, asesorům, lajtnantům, kupcům, exekutorům, kteří jsou v nás a kolem nás. Chceme totéž co Gogol. Domníváme se, že napsal hru proto, aby ŽENITBA nebyla. Protože se však ŽENITBA stále hraje a protože tolik lidí říká, že je to klasická hra, obáváme se, že se nám stane totéž co Gogolovi. Hra se bude hrát i po nás neboť Podkolesinové vychovávají malé Podkolesiny, to snad ani jinak nejde. Doufejme tedy, že se mylíme a že hra N. V. Gogola není klasická. Jestliže však přece jen Ženitba je klasická hra, pak inscenačním klíčem naší inscenace z roku 1963 je otázka, co uděláme, když prosíme o příspěvek a někdo nám plivne do tváře.

Alfréd Radok inscenaci Ženitba, MDP, 1963

„Už včera jsem se Vám chtěl jednou písemně omluvit za to, že jsem Vás urazil. Ale náhle mi kdosi svými modlitbami vyprosil milost boží a já, zatvrzelý ze srdce toužím vyjádřit Vám svůj hluboký dík. Co k tomu ještě dodat? Jen mi přišlo moc líto, že jsme si nevyměnili kožichy. Ten Váš by mě víc hrál. Jsem Vám navždy zavázán i tady, i na onom světě. Zcela Váš Nikolaj.“

Gogol v dopise otci Matjevovi, Moskva, 6. února 1852

Program vydalo Klicperovo divadlo o.p.s., Hradec Králové.

Ředitelka: Eva Mikulková. Umělecký šéf: Pavel Khek.

Redakce programu: Martin Satoranský.

Grafická úprava: Martin Sedláček. Foto: Pavel Hejný.

Nositelé autorských práv zastupuje

DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.

Cena 19,- Kč

Klicperovo divadlo o.p.s. podporují:

PORSCHE
HRADEC KRÁLOVÉ

escape

magnalink